

MIGRACJE POWROTNE: DOŚWIADCZENIA INNYCH

Maciej Duszczyk

Instytut Polityki Społecznej UW

WSTĘP

Obecnie zachodzące zmiany w zakresie migracji zarobkowych Polaków skłaniają do zastanowienia się nad ich konsekwencjami w dłuższej perspektywie. W uproszczeniu można przyjąć, iż będą miały one pozytywne skutki związane głównie ze zdobyciem przez migrantów doświadczenia zawodowego z pracy za granicą, pogłębienia znajomości języków obcych, szczególnie języka angielskiego, oraz poczynienia oszczędności, które będą mogły być wykorzystane zarówno na podniesienie standardu życia, jak i na założenie własnej działalności gospodarczej. Pozytywny bilans migracji jest jednak uwarunkowany wystąpieniem dwóch zjawisk.

Po pierwsze – utrzymywaniem kontaktów z Polską, co przejawia się m.in. transferami wynagrodzeń i realizacją inwestycji w państwie pochodzenia.

Po drugie – zaistnieniem, w nieodległej przyszłości, migracji powrotnych, co pozwoli akumulować w Polsce zyski z pracy za granicą. Wydaje się, iż migracje powrotne staną się udziałem Polski w perspektywie najbliższych kilku lat (Kolarska-Bobińska 2007). Spodziewany wzrost gospodarczy oraz spadek bezrobocia są czynnikami, które będą zachęcały emigrantów do powrotu do kraju. Jednocześnie gorsze możliwości realizacji kariery zawodowej na obczyźnie, chociażby z powodu braku

dostatecznej znajomości języka obcego, również będą przyczyniały się do podejmowania decyzji o powrocie.

Ogólnie rzecz biorąc, większość racjonalnych argumentów zweryfikowanych na podstawie doświadczeń innych państw w tym zakresie dowodzi, iż obecna fala migracyjna ulegnie zahamowaniu, a następnie odwróceniu. Do wniosków takich prowadzi analiza zmian, jakie następowały w państwach typowo emigracyjnych, które stawały się członkami Unii Europejskiej.

WŁOCHY

Fenomen migracji zarobkowych w Europie zaczął się wraz z rosnącym zapotrzebowaniem na zagraniczną siłę roboczą, zgłaszanym w połowie obecnego stulecia przez niektóre państwa europejskie (m.in. Niemcy, Szwajcaria, Francja). W tym czasie znacząca część pracowników cudzoziemskich pochodziła z Włoch. Byli zatrudniani głównie we Francji i Szwajcarii, a pod koniec lat 50. również w Niemczech.

Na początku lat 60. sytuacja uległa zmianie. Włosi zaprzestali migracji zagranicznych i coraz częściej decydowali się na powrót do kraju pochodzenia. W połowie lat 70. ubiegłego wieku do swojego kraju wróciło około 200 tys. Włochów pracujących w innych krajach Wspólnoty. Również takie kraje, jak np. Bel-

gia czy Holandia notowały od połowy lat 70. spadek liczby swoich obywateli pracujących w innych krajach członkowskich (Molle 1994, s. 201).

Od początku lat 60. ubiegłego wieku udział Włochów w liczbie zatrudnionych obcokrajowców w państwach członkowskich EWG systematycznie spadał. Spowodowało to konieczność rozszerzenia werbunku na Turcję, Jugosławię, Grecję oraz Hiszpanię (Anioł 1994). Na podstawie danych statystycznych obrazujących saldo migracji można stwierdzić, iż Włochy przekształciły się w państwo imigracyjno-emigracyjne na początku lat 70. Jeszcze w 1970 r. ujemne saldo migracji wyniosło ponad 150 tys. osób, aby już w kilka lat później notować rok rocznie dodatnie saldo na poziomie kilkudziesięciu tysięcy osób (np. w 1975 r. dodatnie saldo migracji wyniosło ponad 20 tys. osób, w 1993 r. zaś ponad 180 tys. osób – dane Eurostatu).

IRLANDIA

Państwem o zdecydowanie ujemnym saldzie emigracji zarobkowej, które stało się członkiem EWG w 1973 r., była Irlandia. Pozostałe dwa kraje: Dania i Wielka Brytania charakteryzowały się dodatnim saldem migracyjnym.

Irlandia zyskała na znaczeniu jako kraj imigracyjny dopiero od połowy lat 90., co było bezpośrednio związane ze zmianami w strukturze gospodarczej oraz bardzo wysokim wzrostem gospodarczym (Grabowska-Lusińska 2007, s. 19). Z dostępnych danych statystycznych dotyczących migracji zarobkowych Irlandczyków wynika, iż do momentu wstąpienia do Wspólnot kraj ten notował stałe ujemne saldo migracji zagranicznych. Przykładowo, w latach 60. całkowite ujemne saldo migracji wyniosło ponad 200 tys. osób, co dla tak małego kraju było olbrzymią stratą.

Należy zauważyć, iż wyjazd około 200 tys. Irlandczyków oznaczał przemieszczenie się na rynki pracy innych państw prawie 10% osób aktywnych zawodowo w tym kraju.

Bezpośrednio przed wstąpieniem do Wspólnoty oraz w pierwszych latach po uzyskaniu członkostwa Irlandia miała niewielkie dodatnie saldo migracji, rzędu kilku tysięcy osób (Kupiszewski 1998). Stało się tak dzięki zahamowaniu emigracji do Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych oraz powrotom do Irlandii przedstawicieli tzw. starej emigracji irlandzkiej (jeszcze XIX-wiecznej).

Na początku lat 80. ubiegłego wieku Irlandia zanotowała po raz kolejny ujemne saldo migracji, spowodowane bardzo trudną sytuacją na rynku pracy i bezrobociem, sięgającym wówczas ponad 15%. Stan taki trwał przez kilka lat, aż do wystąpienia pozytywnych efektów zawartych w Irlandii 3-letnich paktów społecznych. (Nicholson i in 1987, s. 44–46).

Pod koniec lat 80. i na początku lat 90. sytuacja na rynku pracy uległa zasadniczej poprawie, co spowodowało ponowne zahamowanie emigracji i powrót znaczącej liczby Irlandczyków do kraju pochodzenia.

Na podstawie obserwacji ruchów migracyjnych bezpośrednio przed, jak i po uzyskaniu przez Irlandię członkostwa w EWG można z dużym prawdopodobieństwem przyjąć, że saldo migracji zagranicznych, jakie było obserwowane w Irlandii, jedynie w niewielkim stopniu zależało od samego faktu przyjęcia tego kraju do Wspólnoty Europejskiej.

Głównym czynnikiem hamującym emigrację okazał się bowiem wzrost gospodarczy, spowodowany

napływem inwestycji zagranicznych do Irlandii, i szybka poprawa standardu życia, co w przypadku Irlandii nastąpiło dopiero pod koniec lat 80. ubiegłego wieku, czyli ponad 15 lat od momentu wstąpienia do EWG. Można zatem stwierdzić, iż Irlandia niejako „skonsumowała” swoje członkostwo w EWG dopiero po piętnastu latach od swojego do niej wejścia.

Obecnie poziom emigracji zarobkowych Irlandczyków jest bardzo niewielki, a Irlandia z państwa typowo emigracyjnego stała się państwem przyjmującym siłę roboczą, pochodzącą z innych państw europejskich. W bardzo szybkim tempie kraj przesuwają się w górę w rankingu państw członkowskich UE posiadających największy odsetek pracowników cudzoziemskich na rynku pracy.

GRECJA

Jeżeli chodzi o Grecję, to emigracja zarobkowa do państw Europy Zachodniej stanowiła dla tego kraju jeden z bardzo istotnych czynników rozwoju gospodarczego. Jeszcze w 1973 r. aż 9% siły roboczej Grecji pracowało w państwach członkowskich Wspólnoty (Molle 1994, s. 206). Przekazywali oni do swojego kraju około 24% wartości importu, co miało istotny wpływ na bilans handlowy w rozliczeniach z krajami EWG.

Głównym kierunkiem emigracji obywateli greckich były Niemcy. Do połowy lat 70. w Grecji mieliśmy do czynienia z permanentnym ujemnym bilansem migracji zagranicznych, ale pod koniec lat 70. nastąpił spadek liczby greckich robotników zatrudnionych w innych krajach. Od tego czasu można zaobserwować proces migracji powrotnych Greków. Do połowy lat 80. wyniosły one około 150 tys. osób (Martin 2000, s. 191–201).

Głównym czynnikiem wpływającym na powroty było uzyskanie stabilizacji politycznej (demokratyzacja rządów po upadku dyktatury „czarnych pułkowników”) oraz napływ funduszy strukturalnych, co przełożyło się na wzrost liczby miejsc pracy, m.in. na wyspach greckich, które stanowiły najbardziej niebezpieczne regiony kraju.

Od momentu wstąpienia Grecji do Wspólnot kraj ten nigdy nie zanotował już ujemnego salda migracji. Po 1981 r. Grecja stała się atrakcyjnym miejscem dla imigracji pracowniczej, ale dopiero po 1990 r. nadwyżka imigracji nad emigracją wyniosła ponad 100 tys. osób (Kupiszewski 1998, s. 72). Wtedy też zaczął spadać udział Greków w liczbie pracowników cudzoziemskich zatrudnionych w krajach typowo imigracyjnych.

Możemy również mówić o pozytywnym efekcie wejścia w życie nowych przepisów liberalizujących swobodny przepływ kapitału w ówczesnej Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej, co zwiększyło w Grecji wolumen inwestycji zagranicznych.

Niedobór danych dotyczących ruchów migracyjnych Greków, którzy pracowali przez kilka lat poza granicami, zasadniczo utrudnia dokonanie całościowej oceny procesu. Natomiast statystyki dotyczące udziału Greków w strukturze narodowościowej zagranicznej siły roboczej w Niemczech wykazują, że spadł on z około 16% w połowie lat 60. do poziomu około 6% w latach 80. Greków zastąpili Turcy (Opawski 1989).

Doświadczenie Grecji pokazuje, iż w obliczu zmniejszających się różnic w wynagrodzeniach oraz tworzenia nowych możliwości do realizacji kariery zawodowej w kraju pochodzenia (powodujących znaczący spadek opłacalności zagranicznych wyjazdów

zarobkowych) następuje ograniczenie potencjału migracyjnego i rezygnacja z decyzji o emigracji zarobkowej oraz wzrost tendencji do migracji powrotnych (Glytsos 2004).

PORTUGALIA I HISPANIA

Z kolei wydaje się, iż doświadczenie Portugalii, a w szczególności Hiszpanii, ze względu na wiele podobieństw może być w dobry sposób analizowane pod kątem obecnej sytuacji Polski. Zarówno Portugalia, jak i Hiszpania – podobnie jak Polska – przed wstąpieniem do Wspólnot Europejskich były bardzo ściśle powiązane gospodarczo z państwami członkowskimi EWG. Całkowitą liczbę Hiszpanów podejmujących pracę za granicą szacowano w latach 1964–1975 na około milion osób (Uścińska i in. 1999). Bezpośrednio przed uzyskaniem członkostwa około 100 tys. hiszpańskich pracowników sezonowych było zatrudnionych we Francji i tylko niewielka część z nich deklarowała chęć powrotu po ustaniu zatrudnienia.

Należy przy tym podkreślić, iż Hiszpania i Portugalia zostały objęte okresami przejściowymi ze strony wszystkich dziesięciu „starych” państw członkowskich EWG. Otwarcie rynku pracy dla pracowników z Polski z dniem 1 maja 2004 r. przez trzy „stare” państwa członkowskie powoduje, iż możliwości zarobkowej emigracji Polaków są obecnie większe niż miało to miejsce w przypadku Hiszpanii oraz Portugalii bezpośrednio po ich wstąpieniu do WE.

Zarówno Hiszpania, jak i Portugalia do połowy lat 70. notowały znaczące ujemne saldo migracji zagranicznych. Przykładowo, w 1962 r. ujemne saldo migracji Hiszpanii wyniosło prawie 130 tys., a w 1973 r. ponad 60 tys. osób. Działo się tak pomimo migracji powrotnych Portugalczyków i Hiszpanów z byłych kolonii, które sukcesywnie odzyskiwały niepodległość.

Spadek liczby pracowników pochodzących zarówno z Hiszpanii, jak i Portugalii zatrudnionych za granicą w końcu lat 70. i początku lat 80. ubiegłego wieku można przypisać polityce admisyjnej w krajach przyjmujących oraz znaczącej liczbie powrotów do kraju pochodzenia. Jednakże jeszcze w latach 80. saldo migracji zagranicznych było neutralne, z niewielką przewagą emigracji.

Trzeba mieć jednak świadomość, iż – podobnie jak to miało miejsce w przypadku Grecji – wiele osób, które podejmowały zatrudnienie w krajach członkowskich EWG, nie informowało o tym władz hiszpańskich czy portugalskich. Dlatego też można przyjąć założenie, iż mimo oficjalnego ujemnego salda migracji oszacowanego na podstawie danych dotyczących migracji z państw przyjmujących migrantów, migracje powrotne były o wiele bardziej powszechne niż to prezentują oficjalne statystyki. Z dostępnych danych wynika, że migracje powrotne w latach 80. objęły około 200 tys. Hiszpanów i około 100 tys. Portugalczyków.

Na podstawie analizy literatury przedmiotu można przyjąć, iż przyczyny zmniejszania się emigracji zarobkowej tych nacji związane były z wyrównywaniem się płac oraz lepszymi perspektywami na realizację kariery zawodowej w kraju pochodzenia. Jednocześnie jednak wysoki poziom bezrobocia, szczególnie w przypadku Hiszpanii, w kilka lat od wstąpienia do WE spowodował, iż dopiero od początku lat 90. oficjalne saldo migracji – zarówno w przypadku Portugalii, jak i Hiszpanii – stało się jednoznacznie dodatnie.

Postawy migracyjne Hiszpanów zostały poddane szczegółowej analizie socjologicznej. Z przeprowadzonych w 1986 r. badań wynikało, iż ponad 60% Hiszpanów pracujących na stałe za granicą deklarowało chęć powrotu do swojego kraju, przy czym ponad połowa poczyniła w nim istotne inwestycje, jak np. zakup mieszkania. Posiadanie majątku w Hiszpanii wymieniano jako jeden z głównych powodów migracji powrotnych, obok dobrze rozwiniętego systemu zabezpieczenia społecznego w Hiszpanii, który gwarantuje dobry poziom ochrony w razie zaistnienia jednego z ryzyk (Uścińska i in. 1999, s. 54–59).

Migracja powrotna notowana od połowy lat 80. XX w. spowodowała spadek liczby Hiszpanów zatrudnionych w krajach przyjmujących. W latach 1985–1995 liczba pracowników hiszpańskich spadła we Francji o 35%, a w Niemczech o 20%.

Literatura przedmiotu przynosi też ciekawe informacje o zmianach w typach migracji zarobkowych Portugalczyków, po wstąpieniu tego kraju do Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej.

Otóż na początku lat 90. XX w. stałe migracje pracowników portugalskich do Niemiec zostały w znacznym stopniu zastąpione przez inwestycje realizowane w ramach świadczenia usług z możliwością delegowania pracowników. Pracownicy zatrudnieni w portugalskich firmach realizowali „umowy o dzieło” najczęściej jako podwykonawcy. Oznaczało to, iż liczba pracowników portugalskich zasadniczo nie zmniejszyła się, natomiast zmienił się ich status.

Ten typ migracji został jednak ograniczony pod koniec lat 90., kiedy to Niemcy na podstawie prawa wspólnotowego wprowadzili przepisy zmuszające firmy zatrudniające pracowników delegowanych do wypłacania wynagrodzeń w wysokości obowiązującej pracowników niemieckich oraz opłacania składek na ubezpieczenie społeczne (Bank Światowy 2007, s. 51).

CZYNNIKI WPŁYWAJĄCE NA DECYZJĘ O POWROCIE

Jeżeli chodzi o Polskę, to można założyć, iż podobnie jak to miało miejsce w przypadku innych państw, które stawały się członkami Unii Europejskiej, po kilku latach od wstąpienia Polski do Unii Europejskiej może wystąpić zjawisko powrotów osób, które zdecydowały się na emigrację zarobkową.

W zdecydowanej większości opracowań panuje jednak przekonanie, iż masowe migracje powrotne są jednoznacznie powiązane z procesem poprawy warunków ekonomicznych oraz społecznych w kraju pochodzenia (Coleman 1994, s. 3–6). Potwierdzają to przykłady Włoch, Irlandii, Hiszpanii oraz Portugalii.

Innymi czynnikami stymulującymi do podjęcia decyzji o powrocie są:

- brak zainteresowania ze strony pracownika lub pracodawcy w przedłużaniu zatrudnienia czasowego,
- złe doświadczenia z pracy za granicą (np. dyskryminacja ze względu na pochodzenie),
- zgromadzenie odpowiednich środków finansowych pozwalających na podwyższenie standardu życia w kraju pochodzenia,
- czynniki rodzinne (np. choroba bliskiego członka rodziny).

Zdecydowanie również wzrasta perspektywa podjęcia decyzji o powrocie w sytuacji, w której dany pracownik ma problemy z legalizacją swojego pobytu lub zatrudnienia (MOP 2004).

W związku z tym, iż główne czynniki wpływające na decyzję o powrocie mają charakter ekonomiczny oznacza to, iż większość działań rządów państw, które chcą stymulować migracje zagraniczne, powinno odwoływać się do kwestii gospodarczych. Nie znaczy to jednak, że nie powinny być stosowane inne instrumenty z zakresu polityki społecznej. Jednakże działania te powinny mieć jedynie uzupełniający charakter. Takie podejście potwierdzone jest przez zdecydowaną większość literatury przedmiotu (Adda i in. 2006).

W literaturze przedmiotu, oprócz wymienionych wyżej czynników ekonomicznych mających bezpośredni wpływ na decyzję o powrocie do kraju pochodzenia, wymienia się również kwestie związane z wyobrażeniami w zakresie odniesienia sukcesu czy też porażki z pracy za granicą. Przykładowo, w przypadku obserwacji migracji powrotnych Włochów, czynnik ten w wielu przypadkach miał niezmiernie istotne znaczenie. Osoby, które w ich własnej opinii nie zrealizowały swoich celów emigracyjnych, bardzo szybko decydowały się na powrót. Przesądzało o tym przede wszystkim przesądzone i nierealistyczne wyobrażenia o wysokości wynagrodzeń i poziomie życia w krajach przyjmujących (Cerase 1974).

Z podobną sytuacją mamy do czynienia w przypadku emigracji powrotnych z Danii. Badania nad przyczynami wyjazdów pracowników, którzy powracali do swoich państw pochodzenia, wykazały, iż były to głównie osoby, które miały problemy ze znalezieniem pracy lub też wykonywały pracę poniżej swoich kwalifikacji (Zimmerman 2001).

Do ciekawych wniosków w kontekście migracji powrotnych prowadzi również analiza czynników stymulujących migracje powrotne Irlandczyków. Otóż badania na ten temat przeprowadzone przez Bank Światowy pokazały, iż zdecydowanie większe tendencje do powrotu wykazywały osoby dobrze wykształcone. W ich przypadku bowiem powrót do ojczyzny, po zdobyciu pewnego doświadczenia i środków finansowych za granicą, był naturalnym elementem kariery zawodowej oraz realizacji aspiracji, które nie mogły być zrealizowane w kraju przyjmującym.

W większości przypadków powroty te następowały z krajów nieanglojęzycznych, co prowadzi do wniosku, iż brak wystarczającej znajomości języka kraju przyjmującego jest naturalnym determinantem do podjęcia decyzji o powrocie przez osoby mające ponad średnie aspiracje w zakresie kariery zawodowej (Bank Światowy 2006, s. 89).

Należy również pamiętać, iż decyzje o powrocie zapadają najczęściej na podstawie czynników występujących w danym momencie. Oznacza to, iż wiele osób, które deklarowało powrót w przeciągu kilku miesięcy, po pewnym okresie pobytu za granicą może zmienić swoje plany. Jednocześnie osoby, którym wydawało się, iż na stałe zostaną za granicą, zmieniają swoją decyzję i decydują się na powrót. Przykładowo, aż 60% Włochów, którzy wrócili z emigracji do Niemiec, na początku swojego pobytu za granicą nie zakładało swojego powrotu (Adda i in. s. 2, 7–8).

W literaturze przedmiotu omawiana jest także kwestia migracji powrotnych osób, które zakończyły aktywność zawodową (głównie emerytów i rencistów). Powrót tej kategorii osób, choć bezpośrednio nie wpływa na sytuację na rynku pracy, to pośrednio ma pewien wpływ na poziom zatrudnienia. W zdecydowanej większości przypadków emeryci i renciści, którzy decydują się na powrót do kra-

ju swojego pochodzenia, dysponują znaczącymi środkami finansowymi, które są konsumowane w miejscu ich pobytu. Przykładowo, migracje powrotne osób w wieku 60+ do Włoch oraz Hiszpanii spowodowały znaczący wzrost zatrudnienia w usługach skierowanych do osób w podeszłym wieku (Jennissen 2004).

Inną kwestią są również powroty młodych osób stanowiących drugą generację emigrantów. Osoby te, o ile posługują się językiem pochodzenia swoich rodziców, wielokrotnie decydują się na studia w kraju swoich przodków. Proces ten jest szczególnie zauważalny w przypadku Włochów zamieszkałych w Niemczech. W ich przekonaniu podjęcie studiów np. w Mediolanie jest o wiele bardziej atrakcyjne niż w którymkolwiek z miast niemieckich. Wzięcie tej kwestii pod uwagę może być również sygnałem dla Polski, iż przy kreowaniu polityki mającej na celu stymulowanie migracji powrotnych nie powinno się zapominać o przedstawicielach wcześniejszych fali emigracyjnych (Jennissen 2004).

Kolejnym problemem rozważanym w kontekście migracji powrotnych jest kwestia łączenia się rodzin w kraju przyjmującym oraz liczba dzieci uczęszczających tam do szkół. Rosnąca liczba pełnych rodzin oraz dzieci, które one posiadają, jest sygnałem, iż dana grupa narodowościowa nie traktuje kraju przyjmującego jedynie jako miejsca do zarabiania pieniędzy, ale raczej jako kraj docelowy (Jennissen 2004). Zasadniczo zmniejsza to tendencje do migracji powrotnych.

Wydaje się, iż ta konstatacja powinna stymulować badaczy oraz decydentów do bardziej szczegółowych analiz dotyczących procesów tworzenia się rodzin przez pracowników polskich zatrudnionych za granicą.

Ważną kwestią w kontekście migracji powrotnych jest pytanie o instrumenty, które pozostają w dyspozycji rządów państw, które chcą wpływać na zatrzymywanie emigracji zarobkowej i stymulowanie migracji powrotnych.

W literaturze przedmiotu można znaleźć opisy kilkunastu działań, które podejmowane były przez rządy państw emigracyjnych. Przykładowo, rząd irlandzki przeznaczył specjalną pulę pieniędzy (około 4 mln euro) na realizację programu informacyjnego oraz promującego Irlandię jako „Celtyckiego tygrysa”, w którym bardzo łatwo można realizować karierę zawodową. Na początku publiczne służby zatrudnienia zidentyfikowały branże, w których realnie brakowało pracowników. Następnie w mediach (prasa, telewizja, Internet) rozpoczęto zamieszczanie reklam oraz artykułów sponsorowanych prezentujących zmiany, jakie zachodzą w Irlandii oraz jej sukces ekonomiczny.

Działania zostały skomasowane w szczególności w Wielkiej Brytanii oraz USA, czyli w tych państwach, w których przebywało najwięcej Irlandczyków, a ich charakter przypominał funkcjonowanie firm „headhunterskich”. Artykuły oraz reklamy były zamieszczane w tych gazetach, które trafiały bezpośrednio do Irlandczyków (np. „Irish Voice” wydawany w USA). Powołano również specjalną stronę internetową (www.jobireland.com), na której znalazły się niezbędne informacje dla osób, które chciałyby powrócić do Irlandii. W czasie pierwszych sześciu miesięcy od jej założenia zanotowano ponad 20 mln wejść.

Ponadto w miejscach, w których przewidywano liczną grupę Irlandczyków np. w czasie „Dnia św.

Patryka", prowadzono kampanię promującą powroty. Dbano także, aby wszystkie imprezy gromadzące Irlandczyków organizowane za granicą były otwierane przez ambasadorów lub też przez wysokich przedstawicieli rządu.

Ciekawym przykładem w zakresie realizacji polityki stymulującej migrację powrotne są Chiny, które od kilku lat realizują program zachęcający Chińczyków, którzy ukończyli studia za granicą, do powrotu do kraju pochodzenia. Mają oni możliwości szybkiego napisania doktoratu lub też realizacji nowatorskich projektów badawczych czy też ekonomicznych.

Ponadto na terytorium tego kraju tworzy się specjalne parki technologiczne z infrastrukturą, gdzie reemigranci mogą prowadzić działalność gospodarczą. Program ten zaczyna przynosić pierwsze efekty. Liczba powracających Chińczyków w 2004 r. była dwukrotnie wyższa niż w 2003 r. (MOP 2004, s. 27).

WNIOSKI

Analiza zjawiska migracji powrotnych w historii Unii Europejskiej pozwala na sformułowanie kilku wniosków.

1. W historii Unii Europejskiej mamy do czynienia z procesami przekształcania się krajów typowo emigracyjnych w imigracyjno-emigracyjne. Dotyczy to w szczególności Włoch (przełom lat 60. i 70.), Irlandii (przełom lat 80. i 90.), Grecji (lata 80.) oraz Hiszpanii i Portugalii (lata 90.). Przemiany te miały bezpośredni związek z uzyskiwaniem przez te państwa członkostwa we Wspólnotach Europejskich oraz powrotem diaspory.

2. We wszystkich przypadkach, w średniej perspektywie czasowej, członkostwo danego państwa we Wspólnocie spowodowało zahamowanie emigracji oraz wystąpienie migracji powrotnych. Proces ten nie przebiegał jednak jednolicie. Na przebieg procesów migracji zarobkowych zasadniczy wpływ miała sytuacja gospodarcza, a w szczególności sytuacja na rynku pracy. Istotne znaczenie miały również czynniki polityczne, związane m.in. z postrzeganiem kierunku przemian zachodzących w danym państwie.

3. Obecne procesy zachodzące w Polsce nie powinny być traktowane jako wyjątkowe w historii integracji europejskiej. Niektóre państwa członkowskie UE (Irlandia, Grecja) notowały w przeszłości wyższy procentowy poziom emigracji zarobkowej niż ma to miejsce w przypadku Polski. Jednak należy zauważyć, iż w przypadku Portugalii, Hiszpanii oraz Włoch wpływ na saldo migracji zagranicznych miały również powroty z byłych kolonii.

4. Doświadczenie innych państw europejskich może być analizowane pod kątem obecnej sytuacji Polski. Stosowanie w przypadku Grecji, Hiszpanii oraz Portugalii dłuższych okresów przejściowych związanych ze swobodnym przepływem pracowników utrudnia konstruowanie jednoznacznych wniosków, szczególnie w zakresie przewidywania terminów wystąpienia migracji powrotnych. Najwięcej podobieństw do obecnej sytuacji Polski występuje w przypadku Hiszpanii.

5. Polska w swojej najnowszej historii już raz doświadczyła zwiększonej migracji powrotnej. Wystąpiła ona na początku lat 90. ubiegłego wieku, kiedy do Polski wróciła część emigrantów z lat 70. i 80. Ich decyzje były podyktowane upadkiem systemu komunistycznego oraz lepszymi perspektywami kariery

zawodowej w Polsce niż na obczyźnie. Nie należy jednak wyolbrzymiać tego faktu w analizie obecnych tendencji migracyjnych.

6. W najbliższych latach (3–5) poziom migracji zarobkowych utrzymać się będzie zapewne na podobnym poziomie jak obecnie. Po tym okresie, w przypadku dalszego dynamicznego rozwoju gospodarczego Polski oraz poprawie jego wizerunku na zewnątrz, powinniśmy mieć do czynienia z migracjami powrotnymi. Utrzymać się jednak będzie selektywna emigracja zarobkowa, szczególnie w tych zawodach, w których praca za granicą będzie związana ze znaczącą różnicą w zakresie wysokości zarobków.

7. Głównym argumentem za podjęciem decyzji o powrocie jest kwestia możliwości bardziej efektywnej realizacji aspiracji zawodowych w kraju pochodzenia niż w kraju emigracji, głównie w zakresie poziomu wynagrodzeń, stabilizacji zatrudnienia oraz biegu kariery zawodowej. Pozostałymi czynnikami są: kwestie rodzinne (posiadanie niechętnych emigracji najbliższych członków rodziny), brak widocznego i namacalnego sukcesu zawodowego w kraju emigracji oraz trudności w aklimatyzacji w nowym miejscu zatrudnienia. Nie bez znaczenia jest też opinia na temat kraju, lansowana w mediach państw przyjmujących.

LITERATURA

- Adda J., Dustmann Ch., Mestres J. (2006), *A Dynamic model of return migration*, Londyn.
- Aniot W (1994), *Migracje w Europie*, w: S. Golinowska, E. Marek (red.), *Studia o procesach migracji zagranicznych*, Warszawa.
- Bank Światowy (2007), *Migration and Remittances: Eastern Europe and the Soviet Union*, Waszyngton.
- Cerese F.P. (1974), *Expectations and reality: a case study of return migration from the United States to Southern Italy*, „International Migration Review” nr 8.
- Coleman D. (1994) *Migration: Facts and figures*, w: *European Conference on Migration and the Social Partners – Proceedings*, Luksemburg.
- Duszczyk M. (2006), *Media pełne bzdur*, „Biuletyn Migracyjny” nr 9.
- Glytsos N.P. (2004), *Potential flows of labour to EU 15 and to Greece from the Enlargement to the East*, opracowanie zaprezentowane podczas konferencji w Warszawie.
- Górny A., Osipovič D. (2006), *Return migration of second – generation British Poles*, Warszawa.
- Grabowska-Lusińska I. (2007), *Migracje zarobkowe Polaków do Irlandii – fakty i mity*, „Polityka Społeczna” nr 1.
- GUS (1998), *Migracje zagraniczne ludności w Polsce w latach 1988–1997*, Warszawa.
- Iglicka K. (2002), *Migracje powrotne Polaków. Powroty sukcesów czy rozczarowań*, Warszawa.
- Jennisen R. (2004), *Macro-economic determinants of international migration in Europe*, Amsterdam.
- Kolarska-Bobińska L., red. (2007), *Emigrować i wracać. Migracje zarobkowe Polaków a polityka państwa*, Warszawa.
- Komisja Europejska (2006), *Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów – Sprawozdanie z funkcjonowania okresów przejściowych w swobodnym przepływie pracowników*, Bruksela.
- Kupiszewski M. (1998), *Czy na podstawie doświadczeń innych krajów można przewidywać zmiany migracji międzynarodowych po przyjęciu Polski do UE?*, w: P. Korcelli (red.), *Przemiany w zakresie migracji ludności jako konsekwencja przystąpienia Polski do UE*, Warszawa.
- Martin C. (2000), *The Spanish Economy in the new Europe*, Nowy York.

McCormic B. (2006), *Workforce returns to its homeland in the course of time: Ireland's experience*, wystąpienie w czasie konferencji „Does Latvia Follow Ireland's Path: Migration of Workforce”, Ryga, 20 stycznia.

Międzynarodowa Organizacja Pracy (2004), *Towards a fair deal for migrant workers in the global economy*, Genewa.

Molle W. (1994), *Ekonomika Integracji Europejskiej*, Warszawa.

Nicholson F., East R. (1987), *From Six to Twelve. The Enlargement of the European Communities*, Harlow.

Opawski K. (1989), *Gastarbeiterzy w RFN*, Warszawa.

Uścińska G., de Cortazar y Nebrada C.G, Opińska-Guevara E. (1999), *Hiszpania a Unia Europejska*, Warszawa.

Zimmermann K.F. (2001), *Migration and its impact on the labour market and education*”, Briefing Paper nr 38, Oxford.

SUMMARY

The analysis focuses on the phenomenon of return migrations and conclusions that might come for Poland in this area from experiences of states that became members of the European Unions earlier. Opening of labor markets of many European Union member states resulted in an increase of employment migrations among Poles. In the history of the European Union there were several increases of employment migrations, which were related to lifting of restrictions. At the same time, however, all typical emigration countries recorded return migrations after some period of membership. An analysis of experiences of emigration states, which became European Union members, can bring out a conclusion that also in the case of Poland a significant scale of return migration will take place within a few years, and the number of Poles undertaking employment in other member states will first stop rising, followed by a drop.